

Latvijas Kultūras akadēmija
Teātra un audiovizuālās mākslas katedra

Laikmetīgās dejas izrādes

Take me as a present

Bakalaura darba teorētiskais pielikums

Autors:
Akadēmiskās bakalaura augstākās izglītības programmas “Mākslas”
Laikmetīgās dejas horeogrāfijas apakšprogrammas
4. kursa studente Anna Novikova
(ID Nr.)

Darba vadītāja:
profesore, mag. art. Olga Žitluhina

Rīga

2015

SATURA RĀDĪTĀJS

IEVADS.....	3
DARBA IECERES RAKSTUROJUMS.....	4
TEORĒTISKIE ASPEKTI.....	6
PROFESIONĀLIE PAŅĒMIENI	9
RADOŠĀ DARBA ĪSTENOŠANAS GAITAS APRAKSTS.....	10
KOPSAVILKUMS	11
IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS	12
SUMMARY.....	13

IEVADS

Bakalaura diplomdarbam tiek veidota laikmetīgās dejas izrādi ar nosaukumu *Take me as a present*. Izrādē tiek apskatīta mīlestības tēma, īpaši pievēršot uzmanību tās izpratnei mūsdienu cilvēka kultūrā un dzīvē. Iedvesmojoties no semiotiķa Rolāna Barta un psihoanalītiķa Ēriha Fromma grāmatam *Mīlas valodas fragmenti*¹ un *Mīlestības māksla*², vēlējos atspoguļot cilvēka attieksmi pret mīlestību, cieņu un rūpēm pret to, kā arī parādīt, kāda tā ir manā izpratnē. Barta darbs devis sākotnējo impulsu runāt par mīlestību un iedvesmojis tieši kustību materiāla un izrādes struktūras veidošanu. Savukārt Fromma idejas palīdzēja formulēt izrādes galveno domu. Viegli ironizējot par mūsdienīga cilvēka vērtībām un prioritātēm, vēlos atklāt to, kas mūsos ir neglīts un pārspīlēts, kā trūkst vai ir ļoti pavisšs, neattīstīts un aizmirsts. Piemēram, pastāvošo modes tendenču, diktētā ārējā izskata nozīme, kas tiek pretnostatīta iekšējā satura attīstīšanai un dvēseles kopšanai. Prasmi redzēt un dzirdēt, kā arī aktīvi iesaistīties tajā, kas notiek mums apkārt. Par spēju just līdzī, intereses izrādīšanu vienam pret otru, kā arī spēju iedziļināties un palīdzēt. Izrādē *Take me as a present* vēlos akcentēt jautājumu par nemateriālām vērtībām, kuras, iespējams, ir kļuvušas pārlietu attālas un nelietderīgas esošam laikmetam un tiek uzskatītas par greznību un nenopietno cilvēku nodarbi³. Izejot no negatīvās pozīcijas, izrādē tiek apzināts, uzsvērts notiekošā reālistiskums, pretstatot kārtējam iedvesmojošam stāstam par mīlestību. Atstājot zāli, gribu lai skatītājam būtu jāpārdomā par to, kāda ir viņa mīlestība. Lai panāktu vēlamu rezultātu, izrādē tiek izmantoti tādi mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi kā – īpašs telpas izkārtojums, spilgtie vizuālie tēli un tām attiecīga ķermeņa kustības kvalitāte.

1 Barthes, Roland. *A Lover's Discourse: Fragments*, Hill and Wang, New York, 2001

2 Фромм, Эрих. *Искусство любить*, ХРАНИТЕЛЬ, АСТ МОСКВА, 2007

3 Фромм. *Искусство любить*, 31pp

DARBA IECERES RAKSTUROJUMS

Izrādes tēma - „cilvēks, kas mīl”. Cilvēks, kas no skaistā un īslaicīgā iemīlēšanās stāvokļa, ir ieceļojis pastāvīgā uzturēšanās mīlestībā. Stāvokli kurā mīlestība *sāk pieprasīt* uzmanību un rūpes, stāvokli kurā sākas darbs. Tomēr cilvēks ir tendēts būt ļoti pavirš attiecībā pret mīlestību un uzskatīt tas atnākšanu un aiziešanu par dabisko procesu, vai emociju ko kontrolē *kāds* cits. Tāpēc, bieži izvēloties vieglāko ceļu, cilvēks mīl tā, kā ir pieņemts, pierasts, zināms. Mīl neiedziļinoties, nekopjot savu mīlestību, nerūpejoties par to, kā par reto un smalko ziedu, kuram vajag daudz uzmanības lai tas skaisti plauktu. Un tieši tāpat viņš tiek mīlēts pretī. Viņš ir laimīgs un nelaimīgs reizē -, jo nespēja iedziļināties un eksistēt tik brīnumainā, sarežģītā un visaptverošā sajūtā, kāda ir mīlestība, var nest viņam ilgstošas un smilktošas sāpes, maldus, atkarību un sevis zaudēšanu.

Izrādes centrā ir cilvēks, kas ir dziļi pārpratis mīlestības būtību, bet ir iemācījies pielāgoties un dzīvot, kā ir pieņemts, pierasts -, tā kā dzīvo "visi". Viņš ir apmaldījies, bet nav zudis. Viņš meklē neapzināti, nedroši, jo kaut kur dziļi iekšā tiek tirdīts, ik pa laikam liekot satraukties un šaubīties par savu "laimi". Viņš ir ļoti vienkāršs, ar savu vidi un nodarbi nedaudz atgādinot viensūni, tomēr viņam ir arī instinkts. Šis viensūnis ir tuvāks dabai, ne tehnoloģijām, un tāpēc viņam ir iespēja izglābties.

Par mīlestību runā daudz. Nav mākslas, kas nebūtu skārusi šo tēmu. Tā ir sastopama dižu cilvēku darbos, kā arī ikdienas dzeltenajā presē. Jau no sākta gala cilvēce ir tiekusies pēc mīlestības, tomēr nepārtraukti tiek *darīts* kaut kas nepareizi. Šķiršanās skaitļiem pieaugot, uzticība tiek uzskatīta par delikatesi, - attīstība, brīvība un nojauktās robežas nav padarījušas cilvēku par laimīgāku un mīlošāku būtni. Tieši tāpēc par mīlestību ir jārunā visos iespējamajos veidos un kontekstos. Ar izrādes starpniecību vēlos raisīt skatītājā personiskas pārdomas par viņa mīlestību, dodot neskaitāmus impulsus vēlreiz ieskatīties, iedziļināties, izvērtēt.

Izvēlēties šo tēmu mani rosināja jaunībā aktuālie jautājumi, kas parādījās pēc pirmās *rozā briļļu* krišanas. Tie varbūt bija naivi un vienkārši, tomēr vērtīgi, jo tapa apzināti - ko mīlestība dara ar mums, un, vai tiešām tikai to, ko mēs ļaujam tai darīt? Kad saldā mīlestības verdzība sāk apdraudēt "Es"?, un vai tie patiešām ir draudi? Vai varbūt tā ir laime dzīvot otram? Kā sadzīvot ar Tevi un Sevi, mīlot abus vienlīdzīgi? Vai to var?

Vai to vajag? Vai iemīlējies cilvēks var būt neapdullināts ar cildenu sajūtu retināto gaisu? Vai tas nozīmē, ka viņš nepietiekami mīl? Un ko vispār nozīme - mīlēt? Vai mēs to protam?

Varbūt visīstākais jautājums ir - *ko mēs darām ar mīlestību?* Uz to pat būtu iespējams rast atbildi, jāpiezīmē - diezgan neiepriecinošu. Jo ar mīlestību mēs darām tieši neko. Tā tiek gaidīta un dažreiz sagaidīta, bet atstāta savā nodabā, it kā tā pati varētu par sevi parūpēties. Ar laiku gaistot un zūdot, tai tiek piekabināta "nevar jau neko izdarīt" attieksme, nereti vainai tiekot noveltai uz mīlestības objekta neatbilstību, nevis uzmanības trūkumu pret pašu mīlestību.

TEORĒTISKIE ASPEKTI

Kā iedvesmas avotu un teorētisko pamatu savai izrādei, es izmantoju franču semiotiķa un filozofa Rolāna Barta grāmatu *Mīlas valodas fragmenti*⁴ un ebreju izcelsmes vācu psihoanalītiķa, filozofa un sociālpsihologa Ēriha Fromma grāmatu *Mīlestības māksla*⁵.

Mīlas valodas fragmenti bija kā pirmais impulss, lai runātu par mīlestību un saprastu sevis teiktā *tonālītāti, raksturu un ritmu*. Barta darbs ir kāda iemīlējuša subjekta runa, adresēta citam subjektam, kurš nerunā. Runa ir saraustīta, fragmentāra, un izvairās no jebkādas narativitātes. Tā reprezentē eksistenciālās pieredzes epizodes, kuras ir sakārtotas alfabēta kārtībā, tādējādi, tulkojot grāmatu dažādās valodās, to kārtība mainās. Katrai epizodei ir savs nosaukums, tiešs vai metaforisks, tad seko īss atšifrējums un paskaidrojums. Papildus katra epizode ir fragmentāra un ir sakomponēta, citējot Gētes "*Jaunā Vertera ciešanas*", Nīči, Platonu, psihoanalīzes teorijas, draugu sarunas un protams personīgo autora pieredzi. Epizodēm ir tādi nosaukumi kā Gaidīšana, Savienība, Patiesība, Apelsīns un citi. Tajos ir atspoguļota diskursa kompozīcija, kur stāsts netiek attīstīts, bet ir piedāvātas vienas epizodes dažādas versijas, līdz brīdim, kad konkrēta sajūta jeb mīlestības zīme, būs atpazīstama kā pieredze mums visiem.

Lasot Barta grāmatu, sapratu, ka ar dažām mīlestības zīmēm esmu identificējies vairāk, kā ar citām, kas ir ciešā saiknē ar manis piedzīvoto un izjusto. Tās es vizualizēju kā ainas, kuras sākotnēji tika ieskicētas galvā, pēc tam piemeklējot tām ķermeniskās, metaforiskās un skatuviskās izpausmes.

Dejas tapšanas gaitā sapratu, ka *Mīlas valodas fragmenti* izraisa vairāk romantiska un poētiska rakstura asociācijas, jo grāmata balstās tikko iemīlējušās cilvēka izpausmēs, kas virzīja mani, iespējams, uz lieka romantisma un *naiva salduma* pusi.

Savukārt, Ēriha Fromma grāmata *Mīlestības māksla* patvēra pavisam atšķirīgu uztveres un domāšanas veidu un ievirzīja izrādes veidošanas procesu citā, vairāk reālistiskajā emocionālajā formā. Fromma darbs runā par mīlestību visplašākajā šī vārda nozīmē. Ļoti iespējams, ka tieši šī ir tā grāmata, kuru vajadzētu lasīt pirmo cilvēkam, kuram sirdī sāk uzplaukt domas par mīlestību. Uzrakstīta iepriekšējā

4 Barthes. *A Lover's Discourse: Fragments*

5 Фромм. *Искусство любить*,

gadsimtā (1956.), Fromma darbs ļoti trāpīgi iezīmē straujo cilvēka virzību uz tehnoloģiju pusi, dabisko vērtību zušanu un cilvēka eksistences problēmu, kā nespēju patiesi mīlēt savu tuvāko. Fromms akcentē, ka mīlestība nebūt nav sentimentāla sajūta, kuru var piedzīvot jebkurš, briedumu sasniedzis, cilvēks un ka individuāla mīlestība nav iespējama bez īstas cilvēkmīlestības, disciplīnas, drosmes un ticības.⁶ Kultūrā, kurā šīs kvalitātes ir retums, sastapt mīlēt spējīgu cilvēku paliek arvien grūtāk. *Mīlestības māksla* ir kritisks skatījums uz cilvēka sasniegumiem, kas tomēr nesniedz "pareizās dzīves formulu", ar kuras palīdzību mēs visi varētu uzsākt laimīgu dzīvi. Tas ir sava veida manifests, kas apraksta pasaules uztveres pamatus, indivīda attieksmi pret dzīvi un viņa rakstura struktūru, kas nosaka viņa saikni ar apkartējo vidi.

Vērojot izrādes attīstības gaitu, nonācu pie secinājuma, ka Barta *Mīlas valodas fragmenti* deva ārejo struktūru un Fromma *Mīlestības māksla* iekšējo papildījumu.

Viena no vadošām, grāmatā iekļautām, Fromma idējām ir īsta cilvēkmīlestība, un apliecinājums kā bez viņas nav iespējama nekāda personīga mīlestība - erotiska, brāliska, vai mātes mīlestība. Savā izrādē es nekoncentrējos uz kādu konkrēto attiecību veidu, bet vairāk apskatu mīlestību kā tādu, vai precīzāk tās neesamību.

Barta grāmatā mani visvairāk ieinteresēja fragmentāte un stāsta neesamība, kā arī aukstais un neemocionālais sajūtu un pārdzīvojumu apraksts. Grāmata atgādina skaidrojošo vārdnīcu par mīlestību, kuru lasot, es spēju iedomāties tikai savu tiešo individuālo pieredzi. Es neizdomāju iedomātus tēlus vai apstākļus, varētu pat teikt, ka mana literārā iztēle netika iedarbināta. Es darbojos balstoties savā pieredzē, par kuru man tika atgādināts vai paskaidrots.

Sākotnēji līdzīga metode tika izmantota, strādājot arī ar dejotājiem, ļaujot katram nākt ar savu individuālo pieredzi un sajūtām. Horeogrāfija tika veidota, balstoties uz improvizācijas skicēm, konkrētiem uzdevumiem un pašas sacerēto materiālu. Tika izmantotas dažādas, Barta grāmatā piedāvātas, epizodes, reflektējot uz tām ar savu un dejotāju individuālo pieredzi. Ar laiku sapratu, ka tomēr vēlos piešķirt katram dejotājam kādu īpašu iezīmi, īpašību vai kvalitāti, lai izvērstu nozīmes un atstātu skatītājam vietu brīvi interpretēt notiekošo. Runājot par mīlestību, tika pieņemts tās vissimboliskākais vizuālais apzīmējums — sirds, tomēr vēlējos to izskatīt anatomijas

⁶ Фромм. *Искусство любить*, 21pp

kontekstā, izpētot dzīvās radības, kurām šis orgāns trūkst vai ir par daudz. Tādi izrādījās, galvenokārt, vienšūņi un zemūdens iemītnieki. Izpētot infuzoriju, amēbu, oktopusu un jūras zvaigžņu pārvietošanās veidus, piešķīru jau iestrādātam materiālam konkrētu ritmu, plastiku un sajūtas. Tas palīdzēja radīt savdabīgo un neierasto atmosfēru, kas svārstās starp kosmosu un zemūdens tumšo dziļumu.

PROFESIONĀLIE PAŅĒMIENI

Lai pastiprinātu šo atmosfēru, izmantoju *Karamazov Twins* mūziku, kura tika radīta Sergeja Lobana mākslas filmai "Šapito šovs" (Шапито-шоу, 2011) un kuru droši varu minēt, kā vēl vienu iedvesmas avotu savai izrādei īpatnējā stila dēļ. *Karamazov Twins* skaņdarbu neprātīgais, ironiskais un mistiskais skaņojums palīdz izjust piemēroto noskaņu un atmosfēras raksturu.

Izrādes laikā uz skatuves atrodas liels drēbju skapis, kas ir vienīgais scenogrāfijas elements. Tas iezīmē notiekošā vidi, vietu un apjomu. Sākotnēji skapis vizualizēja sirdi, kurā eksistē organismi, kuriem tā anatomiski trūkst (amēbas, infuzorijas, jūras zvaigznes), bet, idejai attīstoties, tas radīja arī citas nozīmes un vietu transformācijām. Skapis pārtapa par centrālo vietu (sirdi, dzemdi, apvalku), no kuras viss nāk, tajā pašā laikā iezīmējot vietu, kurā kāds sevi ir iesprostojis. Tā aprobežo, bet dod drošuma sajūtu, tā ir vieta, kur kādam ir ērti, bet kura nelaiž vaļā. Tā ir draudīga, jo tai ir vara. Tai gribētos pretoties. Tomēr skapis arī paliek skapis, no kura var izvilkst skaistas drēbes, lai iepatiktos otram.

Mani ļoti piesaistīja Fromma ideja par to, ka mēs patērējam daudz laika un enerģijas, lai tiktu mīlēti, nevis lai iemācītos mīlēt.⁷ Vīriešiem tas nozīmē kļūt pēc iespējas veiksmīgākiem un bagātākiem, sievietēm pēc iespējas izskatīgākām, sakoptākām un skaisti saģērbtākām. Visi šie mīlestības izraisīšanas paņēmieni, kā iezīmē Fromms, ir tie paši, kurus izmanto, lai iegūtu noderīgus draugus un ietekmīgus sakarus, kas galu galā nozīmē, ka mūsu kulturā cilvēku lielākai daļai mīlestības izraisīšana ir simpātiskuma un seksuāla pievilcīguma sakopojums.⁸ Jautājums tiek nostādīts objekta problēmas priekšā, nevis spējas mīlēt otru.

Tādējādi lielāko izrādes daļu izrādes tēli eksistē savā vidē, monotoni un bezjēdzīgi, smalki izgreznojušies, bet nekam nederīgi. Tie pārvietojas, viens otru neredzot un nepiešķirot tam nekādu vērtību. Viņu eksistence ir ļoti bezmērķīga. Nodarbināti tikai ar sevi, viņi neattīstās un nevirzās uz priekšu, viņi nemainās, viņi vienkārši eksistē.

RADOŠĀ DARBA ĪSTENOŠANAS GAITAS APRAKSTS

⁷ Фромм. *Искусство любить*, 11pp

⁸ Фромм. *Искусство любить*, 21pp

Eksistē arī skapis, kuru atdzīvināt palīdzēs gaismu mākslinieks Ivars Tilčiks. Visi gaismas avoti atradīsies aiz skapja, lai radītu sajūtu, ka skapis *dod gaismu*. Tam ir kontrole izgaismot, apzīlbināt vai apslēpt tumsā, tas iezīmēs vietu, kur dejotāji var pārvietoties, izejot no skapja. Skapim būs iespēja arī runāt, kas izpaudīsies ar īpaši tam atlasīto mūziku un neona burtiem, kas, uzrakstīti uz skapja durvīm, atšķiroties dažādām durvju kombinācijām, veidos vārdus: "LOVE", "GONE", "GIVE", un būs redzami tikai konkrētā apgaismojumā.

Modes māksliniece Vita Radziņa rūpēsies par tērpu izveidošanu. Iecerēts radīt skumja svinīguma sajūtu, atrodot vizuālo veidolu, kurā kaut kas trūkst vai ir par daudz, vai ir pavisam aplami. Tādu, kuru aplūkojot, gribas skumji iesmieties, palīdzēt un nosodoši pagrozīt galvu.

Izrādē piedalīsies pieci dejotāji: Eva Kronberga, Taisija Frolova, Rūdolfs Gediņš, Ivars Broničs un Ģirts Bisenieks. Šo skaitli izvēlējies, lai būtu nedaudz par daudz — gan četrdurvīgā skapja apdzīvošanai, gan pāru veidošanai -, lai kāds vienmēr paliktu lieks, gaidot, jo, kā raksta Barts, tieši tajā arī slēpjas mīlestības fatālais raksturs - "...es esmu iemīlējies, es esmu tas, kas gaida, tas ir cits, kas aiziet, es – palieku"⁹.

Izrādes nosaukums *Take me as a present/ Ņem mani kā dāvanu/tagadni* nāk no dzīves. Tas radies konkrētā periodā un vietā. Izvēlējies izrādes nosaukumu angļu valodā, akcentējot vārdu spēli, kas rodas no dubultās nozīmes vārdam *present* — dāvana un tagadne. Tas atgādina par to, ka viss dzīvē nāk kā dāvana un ka vislielākā mums piederošā dāvana ir tagadne, kas ir sasniedzama šeit, mūsu rokas stiepiena attālumā.

Laikmetīgas dejas izrāde *Take me as a present* tiks izrādīta Eduarda Smiļģa muzejā, Birgela kabinetā, jūnijā.

KOPSAVILKUMS

⁹ Barthes. *A Lover's Discourse: Fragments*. 39lpp

Kā atzīmē Rolāns Barts, mīlas valodu vienmēr nomākušas citas valodas. Tomēr, ja mēs izvēlamies par kaut ko runāt, tas nozīmē, ka par to mēs vairs nevaram nerunāt.¹⁰ Uzticot tieši cilvēka ķermenim attēlot kaut ko tik dziļu, sarežģītu un neapprakstāmu kā mīlestība - teritorija, kur bieži vien vārdi vienkārši beidzas, es vēlējos veidot izrādi, kas padarītu mūs nedaudz tuvākus vienu otram. Ir svarīgi, lai skatītājs ierauga sevi, savu tuvāko un kādu pavisam svešu garāmgājēju citā gaismā – gaismā, kura nāk no skapja, no sirds, no iekšienes un apzinātas cilvēka dvēseles, kura pat, ja noslēpusies visdziļākajos dziļumos, alkst pēc īstas mīlestības, pilnvērtīgas un laimīgas dzīves. Dvēsele, kura tapusi noslēpta tumšā un neaizsniedzamā plauktā, tomēr ir gatava atsaukties, ja vien mēs uzdrošinātos palūkoties pāri visām uzspiestajām, aizgūtajām vērtībām un nenobītos, un atļautos, un ļautos. Varbūt tad tā būtu pavisam cita dzīve. Vienā no rakstiem žurnālā "Teātra Vēstnesis" dejas un teātra kritiķe Inta Balode saka: "Ja par to nevar runāt, tad ir vai nu jāklusē, vai jādejo"¹¹. Izrādē "*Take me as a present*" mēs dejosim un klusēsīm, un vedināsim skatītāju pievērsties mīlestības jautājumiem un provocēsīm priecāties ne tikai tad, kad kaut kas tiek fiziski saņemts, bet vienkārši tāpat – par dzīvības brīnumu un iespēju būt kopā.

IZMANTOTO AVOTU SARAKSTS

¹⁰ Barthes. *A Lover's Discourse: Fragments*. 39lpp

¹¹ Balode, Inta. Izrāde par dzīvi, *Teātra vestnesis*, 2014/IV, 78lpp

Barthes, Roland. A Lover's Discourse: Fragments, Hill and Wang, New York, 2001

Фромм, Эрих " Искусство любить" , АСТ, АСТ МОСКВА, ХРАНИТЕЛЬ, 2007

Зенкин, Сергей, "Стратегическое отступление Ролана Барта",

http://royallib.com/book/rolan_bart/fragmenti_rechi_vlyublennogo.html

Барт, Р, Фрагменты речи влюбленного. Пер. В.Лапицкого, ред. и вст. статья С. Зенкина. М.: Ad marginem, 1999, <http://www.gnosis.ru/txt/bart.htm>

Lobans, Sergejs mākslaš filma "Šapito šovs", 2011

SUMMARY

Contemporary dance piece *Take me as a present* explores the subject of love, paying particular attention to its understanding in modern human culture and life. Love theme, that appears to be the most discussed topic all over the centuries, still keeps artists attention and proposes inexhaustible field of exploration. Perhaps, it is so much spoken about love, because there is so little of it around. With the growth of technology and rapid acceleration of modern living our culture drowns in alienation and indifference to everything that is around. Inspired by works of Roland Barthes¹² and Erich Fromm¹³, *Take me as a present* speaks about ones attitude to love, about care and respect to it, as a most fragile, essential and complex abilities in life. It emphasizes importance of the intangible values, that might have become too remote and useless in contemporary society and are considered as a luxury and redundancy. Entrusting to the human body to portray something so deep, sophisticated and indescribable as love - area where words sometimes simply ends, I propose a work that hopefully will make us a little closer to each other. Work that will encourage the viewer to see himself, his beloved and a complete stranger in a different light. Light that comes out of the closet, from the heart, from within a conscious human soul, which, even if hidden in the deepest depths, is hungry for the true love, impregnated and jubilant life.

12 Barthes, Roland "A Lover's Discourse: Fragments", 1978

13 Fromm, Erich "The Art of loving", 1956